

ĐẠI CƯƠNG PHÁP LUẬT &
QUẢN TRỊ
RỦI RO PHÁP LÝ

ĐẠI CƯƠNG PHÁP LUẬT & QUẢN TRỊ RỦI RO PHÁP LÝ

Tác giả: PGS TS Phạm Duy Nghĩa

Bản quyền © Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam, 2025

Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam xuất bản, bìa mềm, 2025

Tác phẩm được xuất bản và phát hành theo thỏa thuận giữa Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam và Tác giả

Thiết kế và trình bày: Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam

Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam - thành viên của Alpha Publishing Group.

CÔNG TY CP SÁCH OMEGA VIỆT NAM (OMEGA PLUS) thành lập tháng 9/2016 với định hướng xuất bản tri thức nền tảng trong lĩnh vực Khoa học Nhân văn, Khoa học Tự nhiên, Chính trị - Xã hội, Triết học, Nghệ thuật... Đến nay, chúng tôi đã xuất bản gần 500 đầu sách thuộc 7 tủ sách, bao gồm: Kinh điển, Sử Việt, Khoa học, Nhân vật Vĩ đại, Nghệ thuật, Tủ sách Đời người và Tủ sách Y sinh. Thông qua việc xuất bản các ấn phẩm có giá trị, mang hàm lượng tri thức cao, qua các hoạt động nhằm đưa tri thức hữu ích đến cộng đồng, Omega Plus mong muốn đóng góp theo cách riêng vào sự phát triển đang ngày càng mạnh mẽ của xã hội.

Không phần nào thuộc sở hữu của Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam và được chủ sở hữu nhượng quyền trong xuất bản phẩm này được phép sao chép, lưu trữ trong hệ thống truy xuất hoặc truyền đi dưới bất kỳ hình thức nào hoặc bằng bất kỳ phương tiện nào gồm điện tử, cơ khí, sao chụp, ghi âm hoặc mọi hình thức và phương tiện khác mà không có sự cho phép trước bằng văn bản của Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam. Chúng tôi luôn mong muốn nhận được những ý kiến đóng góp của quý vị độc giả để sách ngày càng hoàn thiện hơn.

Biên mục trên xuất bản phẩm của Thư viện Quốc gia Việt Nam

Phạm Duy Nghĩa

Đại cương pháp luật & Quản trị rủi ro pháp lý / Phạm Duy Nghĩa. - H. : Thế giới ; Công ty Sách Omega Việt Nam, 2025. - 236 tr. ; 21 cm

Thư mục: tr. 228

1. Pháp luật 2. Quản trị 3. Rủi ro 4. Việt Nam

349.597 - dc23

TGF0703p-CIP

Góp ý về sách, liên hệ về bản thảo và bản dịch: info@omegaplus.vn

Liên hệ ebooks, hợp tác xuất bản & truyền thông trên sách: truyenthong@omegaplus.vn

Liên hệ dịch vụ bản quyền, xuất bản, ký gửi và phát hành: dichvu@omegaplus.vn

PGS TS PHẠM DUY NGHĨA

Giảng viên cao cấp

Trọng tài viên Trung tâm Trọng tài Quốc tế Việt Nam

ĐẠI CƯƠNG PHÁP LUẬT &
QUẢN TRỊ
RỦI RO PHÁP LÝ

⊕ MEGA⁺

NHÀ XUẤT BẢN
THẾ GIỚI

ĐỘI NGŨ TRIỂN KHAI OMEGA+

Phụ trách xuất bản: Trần Hoài Phương

Phụ trách bản quyền: Kim Ngân

Điều phối sản xuất: Hương Nguyễn

Biên tập: Hương Nguyễn - Duy Anh

Thiết kế bìa: Hoàng Duy Khánh

Trình bày: Vũ Lê Thư

Thư ký xuất bản: Bùi Huyền

ĐƠN VỊ HỢP TÁC TRUYỀN THÔNG

<https://www.facebook.com/tramdocvn>
website: <http://tramdoc.vn/>

Mục lục

Danh mục chữ viết tắt	9
Lời tác giả.....	11
Chương I	Đại cương: Vấn liếng cần có trước khi tìm hiểu pháp luật.....15
Chương II	Luật pháp thời trí tuệ nhân tạo và kinh tế dữ liệu: Thảo luận về vai trò của pháp luật đối với phát triển 44
Chương III	Chính trị – Kinh tế – Pháp luật: Những nhân tố thúc đẩy cải cách pháp luật ở Việt Nam 70
Chương IV	Làm luật thời chuyển đổi số: Quy trình lập pháp 85
Chương V	Luật Đất đai: Làm thế nào để tự tìm hiểu một đạo luật đang thay đổi nhanh chóng?..... 112
Chương VI	Tài sản mã hóa: Khung pháp luật cho công nghiệp công nghệ số.....126
Chương VII	Tiếp biến, định vị, bản sắc: Một góc nhìn về pháp luật hợp đồng 165

Chương VIII	Đoán định tư pháp: Tòa án, trọng tài trước cơ hội số hóa và trí tuệ nhân tạo	193
Chương IX	Rủi ro pháp lý: Một chiến lược quản trị rủi ro từ góc nhìn doanh nghiệp	207
Tài liệu tham khảo.....		227
Chú thích		230

... Bộ sách nhỏ này sẽ giúp bạn hiểu luật là gì, luật được làm ra như thế nào, như thế nào là luật tốt trong thời đại biến động, bất định, phức tạp và mơ hồ đang diễn ra.

Danh mục chữ viết tắt

BĐS	Bất động sản
BLDS	Bộ luật dân sự
CNCNS	Công nghiệp công nghệ số
DNNN	Doanh nghiệp nhà nước
ĐH	Đại học
HĐQT	Hội đồng quản trị
HĐND	Hội đồng nhân dân
NCLP	Tạp chí Nghiên cứu lập pháp
NĐ	Nghị định
QĐ	Quyết định
TAND	Tòa án nhân dân
TANDTC	Tòa án nhân dân tối cao
TT	Thông tư
UB	Ủy ban
UBND	Ủy ban nhân dân
UBTVQH	Ủy ban Thường vụ Quốc hội
VBQPPL	Văn bản quy phạm pháp luật
VKSND	Viện kiểm sát nhân dân

VKSNDTC Viện kiểm sát nhân dân tối cao

VPQH Văn phòng Quốc hội

XHCN Xã hội chủ nghĩa

§ Điều (ví dụ § 55.2.a Luật VBQPPL 2025 đọc là: *Điều 55, khoản 2, điểm a Luật Ban hành văn bản quy phạm pháp luật năm 2025*)

Lời tác giả

Nếu bạn quan tâm đến pháp luật, muốn tìm hiểu luật để bảo vệ bản thân và gia đình, để giảm rủi ro, để thành công hơn trong nghề nghiệp, bộ sách nhỏ này hy vọng sẽ giúp bạn hiểu luật là gì, luật được làm ra như thế nào, như thế nào là luật tốt trong thời đại biến động, bất định, phức tạp và mơ hồ đang diễn ra. Bạn cần học cách tự khám phá pháp luật để giải những bài tập của bản thân, của khách hàng.

Sách gồm 9 chương. Chương I trang bị cho bạn vốn liếng tối thiểu để làm quen với các vấn đề pháp lý. Chương II, Chương III giúp bạn từng bước định hình một khung lý thuyết cho chính mình để tự phân tích, tự trả lời vì sao sự giàu nghèo thịnh suy của các quốc gia có phần nguyên nhân từ pháp luật. Kỷ nguyên mới, muốn dân giàu nước mạnh, nước ta cần luật tốt. Từ cấp phường xã nhìn lên, Chương IV khái quát quy trình lập quy ở địa phương, lập pháp ở Trung ương, và thảo luận không gian để bạn có thể tham gia vào quy trình lập pháp-lập quy ấy, với tư cách người dân, doanh nghiệp, hoặc với tư cách người đại biểu nhân dân.

Vận dụng kiến thức và khung lý thuyết đó vào các lĩnh vực pháp Luật Đất đai, Luật Tài sản, Luật Hợp đồng, giải quyết tranh chấp, nhất là trong thời đại tài sản mã hóa và công nghệ chuỗi khối, hợp đồng thông minh, đoán định tư pháp, trọng tài số, tòa án số, Chương V, VI, VII, VIII được viết như những trải nghiệm, nghiên cứu tình huống nho nhỏ, tạo cảm hứng để người học tự nghiên cứu, tự học, hơn là diễn giải chi tiết các quy định pháp luật của từng lĩnh vực đang phát triển rất nhanh đó.

Cuối cùng, Chương IX khái quát những rủi ro pháp lý, khái quát lại khung lý thuyết để người đọc tự tìm hiểu nguyên nhân và gợi ý chiến lược quản trị những rủi ro ấy.

Bộ sách được viết để giúp bạn tự học. Nếu có một ý tưởng, một mối quan tâm, hãy tận dụng các ứng dụng AI (những con AI mà bạn đang quen dùng), tìm hiểu, khám phá nguyên nhân, thăm dò ảnh hưởng, hãy chia sẻ với bạn bè, đồng nghiệp. Có câu: Muốn đi xa phải có bạn đồng hành. Suy cho cùng, trực trặc trong quản lý xã hội thường có nguyên nhân từ chính sách, và mọi giải pháp chính sách đều cần cân nhắc khía cạnh pháp lý. Bởi vậy, muốn thúc đẩy xã hội tiến bộ, bạn cần hiểu biết để vận động chính sách, pháp luật. Bạn cần học, để hành.

Giúp bạn đọc dễ theo dõi, mỗi đoạn trong bộ sách gồm năm quyển này sẽ được đánh số đoạn với một tiêu đề ngắn. Mong gửi vào từng trang viết nhiều thông tin nhất có thể, bộ sách sử dụng từ viết tắt, cách trích dẫn luật

đôi khi chưa thật phổ biến ở nước ta. Tuy vẫn giữ tài liệu tham khảo, chú dẫn ở mức tối giản, duy trì cách viết cho đại chúng, nhưng khi cần, tôi có dùng ít nhiều khái niệm nước ngoài, với hàm ý để bạn đọc quen dần với tư duy kinh doanh, giao lưu quốc tế. Xin được lượng thứ nếu bạn đọc cảm thấy bất tiện.

Trân trọng cảm ơn các bạn học viên, đồng nghiệp, bằng hữu, những người thân yêu đã luôn khích lệ tôi trong 30 năm làm nghề dạy học. Dù đã cố gắng, song sách này không thể tránh sai sót, xin trân trọng cảm ơn mọi ý kiến phê bình của quý độc giả để cuốn sách được tốt hơn trong những lần tái bản sau.

Thành phố Hồ Chí Minh, 12/2025

PHẠM DUY NGHĨA

CHƯƠNG I

Đại cương: Vốn liếng cần có trước khi tìm hiểu pháp luật

Chương này bàn luận về các quan niệm, nguồn gốc, chức năng của pháp luật. Chương sách được viết từ truyền thống dân tộc, từ gốc rễ văn hóa và thực tiễn Việt Nam, với tầm nhìn hài hòa hóa với các giá trị và tầm nhìn phổ quát quốc tế. Mục đích của chương này là khích lệ những ai quan tâm nghiên cứu luật học, cổ vũ tự học và khuyến khích tư duy phản biện của người học.

1. **Dẫn đề:** Không ai muốn vướng vào pháp luật, người kinh doanh lại càng không; nếu bạn đọc cũng đang nghĩ rằng pháp luật thật rủi ro, thì thật đáng ngại. Pháp luật là gì? Nó được làm ra như thế nào, để làm gì? Khi nào pháp luật mới trở thành chỗ nương tựa cho người dân? Là người dân, doanh nghiệp, bạn phải tuân thủ pháp luật, hay cũng có tự do; trong không gian riêng tư ấy bạn thỏa chí thu xếp các giao

dịch tùy theo sự thuận tiện của mình? Để trả lời những câu hỏi ấy, bạn cần chút vốn liếng về pháp luật, hay còn gọi là Đại cương pháp luật. Thời nay, sau vài giây lướt điện thoại, vô số ứng dụng trí tuệ nhân tạo đổ về cho bạn đủ thứ: luật nước ta, luật nước ngoài, luật của quá khứ, luật trong tương lai, dự thảo, bản án, địa chỉ các luật sư, các lời tư vấn, và thậm chí cả mẫu văn bản, mẫu hợp đồng, các lời khai, các bản tự bảo vệ trước tòa. Bạn cần học để viết câu lệnh (*prompt*), để hỏi, để dạy, để dùng con AI mà bạn vừa chọn. Bạn phải học để giỏi hơn con AI của bạn. Năng lực cần có ngày nay là biết cách đặt ra nhiều câu hỏi đúng-và-trúng hơn nữa: Thời bất định này cần tới pháp luật để làm gì? Để ngày càng có nhiều hơn các tỉ phú trẻ tuổi đôi mươi, luật pháp nước ta phải như thế nào? Ta phải biết hỏi thì mới được thôi thúc tìm câu trả lời.

2. **Quan niệm về pháp luật:** Tùy góc nhìn, người ta có thể có quan niệm khác nhau về pháp luật. Người Việt Nam thường hiểu rằng pháp luật là *tập hợp của những quy phạm, quy tắc ứng xử được Nhà nước ban hành hoặc thừa nhận và đảm bảo thực thi, khi cần có thể cưỡng chế thi hành*. Định nghĩa này có ba ý: (i) pháp luật là những quy tắc ứng xử; (ii) do Nhà nước ban hành hoặc thừa nhận; (iii) được Nhà nước đảm bảo thực thi khi cần. Pháp luật nước ta trước hết là những quy định do Nhà nước ban hành, thông qua những thủ tục chặt chẽ,

hiệu lực áp dụng chung, phổ quát, gọi là VBQPPL. Câu hỏi sẽ là: Định nghĩa về pháp luật như vậy đã đúng, trúng và đầy đủ hay chưa?

3. **Gốc rễ truyền thống:** Quan niệm trên của người Việt Nam có gốc rễ văn hóa từ ngàn xưa. Pháp luật do nhà cầm quyền ban bố, xưa là những ông vua, nay là chế độ cộng hòa. Như các nhà Nho giải nghĩa, “pháp luật” là những điều được nhà cầm quyền viết ra để điều hành xã hội (Vũ Văn Mẫu, 1967). Xưa luật khắc trên bia đá (luật 12 bảng), đúc trên vạc dầu, khắc trên bản gỗ, in trên giấy, nay luật công bố online, tải lên mạng, đổ vào ứng dụng (như *con AI*), và điểm chung là: Luật do Nhà nước ban hành. Các ông vua khai nghiệp nhiều triều đại từ Lý, Trần, Lê, đến Nguyễn đều ban hành pháp luật để quản trị quốc gia. *Bình Ngô Đại Cáo* (1428) mở đầu như sau:

Thay trời hành hóa, hoàng thượng truyền rằng.

Từng nghe:

Việc nhân nghĩa cốt ở yên dân,

Quân điếu phạt trước lo trừ bạo.

Gần với thời đại chúng ta, trong chiếu lên ngôi, vua Quang Trung (1788) tuyên bố đạo lý cai trị “đấng thánh nhân vâng theo đạo trời để làm chúa tể trong nước, làm cha mẹ dân”. Còn đây là lời vua Gia Long khi ban hành Hoàng Việt luật lệ năm 1813: “Trẫm nghĩ: Thánh nhân cai trị thiên hạ đều dùng luật

pháp để xử tội, dùng đạo đức để giáo hóa mọi người. Hai điều ấy không thể bỏ được điều nào. Thật vậy, sống trong xã hội, con người với những ham muốn vô bờ, nếu không có luật pháp để ngăn ngừa thì không có cách gì để dẫn dắt người ta vào đường giáo hóa mà biết được đạo đức. Cho nên người xưa nói: “Pháp luật là công cụ giúp cho việc cai trị thêm tốt đẹp.” Dân trăm triệu, sử ngàn đời, nước ta chắc không thiếu truyền thống pháp luật, truyền thống của riêng chúng ta.

4. **Luật thế tục, luật tự nhiên:** Ngoài góc nhìn như trên, còn nhiều quan niệm khác về pháp luật. Người ta cho rằng Lão Tử ở Phương Đông hay triết gia cổ đại Aristotle ở phương Tây đã phát biểu rằng luật là cái đã có sẵn trong tự nhiên, luân lý tự nhiên đó không gì phá hủy được. Vua ban luật, song trên vua còn có trời đất, vua cũng phải tuân thủ đạo lý làm vua “quân vi quân” – làm vua phải xứng là vua (trong sử Việt, đã có vua bị xử tù, phạm tội bất kính với tiên tổ, bị ép tự uống thuốc độc mà chết). Như thế, luật còn hàm ý công lý tự nhiên. Luân hồi, nhân quả được diễn giải như quy luật vĩnh hằng tồn. Trong ngôn ngữ phương Tây, các từ như *recht*, *droit*, *law*, *right* vừa có nghĩa là luật, vừa có hàm ý là bên phải, lẽ phải, là điều đúng đắn, hợp đạo lý, hợp với lẽ ở đời. Luật do Nhà nước ban hành, tức là do con người tạo ra, được gọi là luật thế tục (*positum*, *positive*), luật thực tại

ở trần thế, khác với luật do tạo hóa, trời đất, những quyền lực siêu nhiên vĩnh hằng tạo ra: luật tự nhiên (*natural law*). Ví dụ: đứa trẻ do mẹ nó sinh ra, có hay không có giấy khai sinh của chính quyền, thì đứa trẻ đó đã tồn tại ở đời, cần được hưởng các quyền con người theo pháp luật; không ai có thể từ chối thực thi các quyền đó, chỉ vì đứa trẻ không có giấy khai sinh. Luật thành văn (xưa là chỉ dụ của nhà vua, nay là VBQPPL) nếu trái đạo lý, trái lẽ phải, trái lẽ tự nhiên, thì phải có cách hủy nó đi. Hội đồng hoàng tộc, tối cao pháp viện, là những thiết chế tài phán, có quyền xem xét, giải thích, phán xử, cần thì tuyên hủy chúng.

5. **Học luật là khám phá sự thật về luật:** Luật học, tức khoa học khám phá sự thật của pháp luật (hai chữ *juris* và *prudentia* kết hợp thành chữ *jurisprudence* – luật học). Từ cổ đại, các triết gia Phương Đông (mà đại diện tiêu biểu là Khổng Tử, Mạnh Tử, Tuân Tử, Hàn Phi, Thương Ưởng, Lý Tư, Lão Tử, Trang Tử) cũng như phương Tây (Socrates, Plato, Aristotle) đã không ngừng tranh luận về thế giới quan của mình đối với luật. Từ thế kỷ XVII cho đến nay, cuộc tranh luận về triết học pháp quyền diễn ra sôi nổi và không ngừng ở phương Tây, từ Kant, Hegel, Hans Kelsen (*Reine Rechtslehre*) trong không gian nói tiếng Đức, tới Thomas Hobbes, John Locke, Herbert Lionel Adolphus Hart, John Bordley Rawls trong khu vực nói tiếng Anh.

6. **Bản chất pháp luật:** Pháp luật là chuẩn mực duy trì cuộc sống của con người một cách có trật tự. Nếu tin vào đấng tối cao, trời đất, tạo hóa mà cho rằng ở đời có những đạo lý bất biến, gọi đó là luật, thì luật ấy mang màu sắc thần quyền (Thomas Aquinas). Nếu tin rằng ở đời có nhiều lực lượng và sức mạnh kiềm chế lẫn nhau, luật pháp giúp họ thỏa thuận cùng chung sống hòa bình, luật đó được hiểu như khế ước xã hội (Thomas Hobbes). Nếu tin rằng giai cấp sở hữu tư liệu sản xuất, thống trị Nhà nước, pháp luật sẽ là ý chí của giai cấp thống trị được đề lên thành luật (Karl Marx). Để được chấp nhận rộng rãi và tự nguyện thi hành, luật pháp thường là những thỏa thuận về lợi ích giữa những thế lực có năng lực thương lượng trong quá trình làm luật. Tùy theo từng góc nhìn mà người ta có thể nhận định khác nhau về bản chất pháp luật.
7. **Vốn cổ bị quên lãng – Truyền thống luật học Việt Nam:** Có một nền Nho học ngàn năm, song truyền thống luật học và triết học pháp quyền của người Việt Nam còn là vùng hoang vu, ít được khám phá. Những thành tựu lập pháp rực rỡ của các triều đại phong kiến, nhất là Quốc triều Hình luật (đời Lê) ít được nghiên cứu, tổng kết, ít được khơi thông liên mạch với pháp luật đương đại. Có một mạch ngầm chảy từ cổ đại, song ngày qua ngày, bận rộn đuối theo tương lai, người đời thường rảo bước vô